

ДОЛГОПОЛОВА Л.А.

Київський національний лінгвістичний університет

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ДІЄСЛІВ І КОНСТРУКЦІЙ ІЗ *SICH* В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

В статті розглядається питання про особливості перекладу граматичних форм і конструкцій неспоріднених мов. Матеріалом для аналізу слугують дієслова і конструкції зі зворотним займенником *sich* в сучасній німецькій мові. Встановлені можливі типи часткової або повної граматичної і лексико-граматичної трансформації.

Ключові слова: рефлексивне дієслово/конструкція, реципрокне дієслово/конструкція, граматична трансформація, лексико-граматична трансформація.

В статье рассматривается проблема специфики перевода грамматических форм и конструкций неродственных языков. Материалом для анализа служат глаголы и конструкции с рефлексивным местоимением *sich* в современном немецком языке. Установлены возможные типы частичной или полной грамматической и лексико-грамматической трансформации.

Ключевые слова: рефлексивный глагол/конструкция, реципрокный глагол/конструкция, грамматическая трансформация, лексико-грамматическая трансформация.

The article deals with the features of translation of grammatical forms and constructions of unfamily languages. The German verbs and constructions with the reflexive pronoun *sich* are analyzed. The possible types of partial or complete grammatical and lexical-grammatical transformation are determined.

Key words: reflexive verb/construction, reziproke verb/construction, grammatical transformation, lexical-grammatical transformation.

У процесі перекладу німецькомовного тексту відтворення граматичної структури речення в українській мові не порушує особливих проблем. Більшість синтаксичних конструкцій німецької мови близькі українським і легко передаються звичними українськими аналогами, що не викликає труднощів для досвідченого перекладача. Попри це, деякі граматичні форми або конструкції, які не мають повних еквівалентів у мові перекладу, потребують особливої уваги. До таких одиниць можна віднести

Долгополова Л.А.

певні дієслова і конструкції з *sich* у сучасній німецькій мові. Отже, **актуальність** проведеного дослідження визначається його відповідністю загальним тенденціям сучасного перекладознавства до аналітичного осмислення процесів і механізмів перекладу, а також необхідністю напрацювання практично-прикладної бази знань перекладу.

Лінгвістичним особливостям дієслів і конструкцій з *sich* присвячені роботи провідних радянських і зарубіжних лінгвістів, зокрема В. В. Девкіна, Л. М. Михайлова, Ж. Веренка, G. Grewendorf, W. Abraham. Однак дослідження зазначених одиниць різних мов у перекладацьких студіях майже відсутні.

Метою нашої статті є описання специфіки відтворення українською мовою дієслів і конструкцій з *sich* у сучасній німецькій мові.

Об'єктом дослідження є німецькі дієслова зі зворотним займенником *sich* в аспекті їх перекладності на українську мову.

Предметом дослідження є специфіка відтворення німецьких дієслів зі зворотним займенником *sich* при перекладі на українську мову.

Матеріал дослідження охоплює німецькомовні політичні тексти та їх переклади, опубліковані на офіційному сайті посольства Федеративної Республіки Німеччина.

Розбіжності між українськими дієсловами з *–ся* і німецькими дієсловами зі зворотним займенником *sich* є численними і різноманітними. Розходження пов'язані насамперед з тим, що українські дієслова з *–ся* неоднорідні за граматичною семантикою. Зазвичай розрізняють власне-зворотні *мити-митися*, взаємно-зворотні *цілувати-цілуватися*, безоб'єктно-зворотні *кусати-кусатися*. Деякі граматики додають ще два види: непрямо-зворотні *запасатися* і загально-зворотні *хвилюватися* [1:375–376]. Усі ці дієслова утворені від перехідних дієслів. На відміну від інших слов'янських мов, дієслова недоконаного виду з постфіксом *–ся* вилучені з парадигми конструкцій пасивного стану. За І. Вихованцем саме ці форми “опинились на крайній периферії парадигми” [1:243].

У німецькій мові традиційно виокремлюють два типи дієслів з *sich*: *рефлексивні* і *реципрокні*, які також демонструють семантичну неоднорідність [3:106–113]:

Таблиця 1

Типи дієслів з *sich* за граматикую ДУДЕН

Рефлексивні	Реципрокні
Справжні рефлексивні дієслова <i>sich schämen</i>	Тільки реципрокні дієслова <i>sich anfreunden</i>
Тільки рефлексивні дієслова <i>sich (gut) auskennen</i>	Частково реципрокні дієслова <i>sich aussprechen</i>
Частково рефлексивні дієслова <i>sich ärgern</i>	Дієслова, які можливо застосувати у реципрокній формі
Несправжні рефлексивні дієслова <i>sich waschen</i>	<i>Sich begrüßen</i>

У німецькій мові форми з *–ся* творяться не лише від перехідних дієслів, напр., *er streitet sich mit ihr*. Під час перекладу з німецької мову на українську і навпаки слід усвідомити ці розбіжності і уникати помилок, які виникають через хибну інтерпретацію граматичних форм або конструкцій у структурі речення.

Розглянемо засоби відтворення в українській мові окремих типів дієслів і конструкцій, які в німецькому тексті-оригіналі вживаються з *sich*. Корпуси одиниць з постфіксом *–ся* і зворотним займенником *sich* не співпадають, про що свідчать наведені вище класифікації. Для перекладу це значить, що ми маємо справу з еквівалентними і безеквівалентними формами і конструкціями. У першому випадку, якщо зміст зазначеної граматичної форми в обох мовах є тотожним, то у тексті перекладу застосовують відповідне дієслово:

(1) *Die deutsche Volkswirtschaft konzentriert sich auf industriell hergestellte Güter und Dienstleistungen* [4].

Німецька економіка концентрується на виробництві промислових товарів і послуг [5].

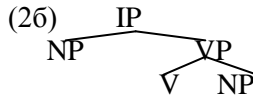
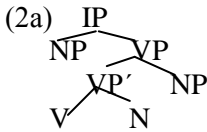
Речення в українському перекладі повністю відтворює структуру німецького речення [S Vref Olok]; при цьому співпадають як граматичні, так і семантичні ролі зовнішнього (Agens) та внутрішнього аргументів (Lokativ) в обох реченнях.

При відсутності в українській мові відповідного дієслова з постфіксом *-ся* речення при перекладі потребує належної трансформації. У прикладі (2) достатньою виявляється граматична трансформація – заміна форми активного стану дієслова (*widmen sich*) пасивною (*присвячено*):

(2) *Die Aufenthalte widmen sich verschiedenen historischen und gesellschaftlichen Themen oder der kulturellen Bildung...*[6]

Їхнє перебування присвячено різним історичним та суспільним темам або темам культурної освіти...[6]

Граматична структура німецького речення (2a) при перекладі зазнає часткової редукції (2б):

Die Aufenthalte widmen sich...   Їхнє перебування присвячено

В українському реченні відсутній прямий додаток присудку, який відповідав би німецькому займеннику *sich*. Семантичну структуру речення при цьому збережено: в обох випадках ми маємо справу з пасивним значенням. У німецькій мові сему пасивності закладено у словосполученні дієслова *widmen* і займенника *sich*. Оскільки українська мова уникає пасивних конструкцій з постфіксом *-ся*, при перекладі застосовано інфінітну форму (*присвячено*).

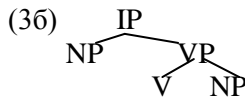
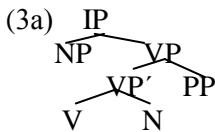
Трансформація граматичної структури речення виникає також при перекладі німецьких дієслів зі справжнім рефлексивним

значенням у формі активного стану, якщо відповідна форма з *-ся* в українській мові відсутня:

(3) *Wir erinnern uns an die Freude der Nation beim Fall der Berliner Mauer – eine Freude, welche die Völker der Welt mit uns teilten* [6].

Ми пригадуємо радість нації під час падіння Берлінського муру – радість, яку розділили з нами народи світу [6].

В українському реченні (3а) рефлексивне дієслово замінено на перехідне дієслово *пригадувати*; лакуну прямого додатку (Oakk) заповнено додатком *радість*, який у німецькому реченні (3б) функціонує як непрямий об'єкт (Oprer) і входить до групи PP:

Wir erinnern uns an die Freude   Ми пригадуємо радість

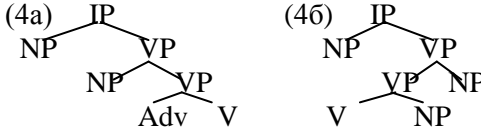
Перекладач застосовує трансформацію лексичної групи: прийменникову групу (PP) перетворено в іменникову групу (NP), що відповідає валентності українського дієслова *пригадувати*.

Відсутність в українській мові відповідного дієслова з постфіксом *-ся* викликає також інші зміни у комплементарному оточенні присудку. Так, у прикладі (4) ад'юнкт німецького предикату в формі партиципу II *verbunden* замінено на словосполучення *прив'язаність та певне зобов'язання*:

(4) *Der Bessarabiendeutsche Verein Stuttgart und die Landsmannschaft der Bessarabiendeutschen besuchen regelmässig die Orte, in denen ihre Vorfahren lebten und denen sich die Nachfahren immer noch verbunden fühlen* [6].

Штутгартська спілка бессарабських німців та Земляцтво бессарабських німців регулярно відвідують місця проживання своїх предків, місця, до яких вони як нащадки й досі відчувають прив'язаність та певне зобов'язання [6].

Українське *відчувати* також є перехідним і потребує обов'язкового прямого додатку (4а), тоді як німецьке *sich fühlen* адвербіального доповнення (4б):

verbunden fühlen відчують прив'язаність та... зобов'язання

Модифікованим при перекладі може бути і сам присудок. У прикладі (5) ми спостерігаємо заміну простого дієслівного присудку складною іменною формою, до якої входить прикметник *радий* [S Vref...] [S Vaux A...]:

(5) *Ich freue mich, dass mich meine erste Reise kurz nach meinem Dienstantritt in Kiew in die schöne, geschichtskundige Stadt Czernowitz führt* [6].

Я радий, що моя перша подорож незабаром після початку виконання моїх службових обов'язків у Києві привела мене до прекрасного, історично знаменного міста Чернівці [6].

В українській мові існує дієслово з постфіксом *-ся* – радуватися, але перекладач, застосовуючи в українській мові предикатив зі значенням стану адресанту, відтворює найбільш сприятливі умови для відбиття значимості результату події.

Конструкції з *sich* також потребують застосування в українській мові специфічних засобів їх відтворення. Так, найбільш поширеним при перекладі конструкції з *lassen* є залучення модальних дієслів, напр.:

(6) *Wie kommt man aus all diesen Punkten wieder zurück in einen politischen Prozess, mit dem sich die Krisenlage natürlich nicht über Nacht, aber nach und nach überwinden lässt* [6].

І вирішальним було питання: яким чином від усіх цих питань знову повернутися до політичного процесу, за допомогою якого можна було б, звісно ж поступово, а не протягом однієї ночі, подолати кризову ситуацію [6].

Автор перекладу повністю змінює синтаксичну структуру речення. В оригіналі ми маємо двоскладне речення з обома головними членами – підметом і присудком, тоді як український варіант є безособовим реченням, підмет якого латентний. Змінено також і спосіб присудку з індикативу (німецьке речення) на кон'юнктив (українське речення). Зазначені зміни зумовлені прагненням автора передати пасивне значення присудку оригіналу.

Трансформацію граматичного способу присудку при перекладі на українську мову конструкції *sich wünschen* спостерігаємо також у прикладі (7), де відсутність власне-зворотного еквіваленту компенсується кон'юнктивом зі значенням наміру:

(7) *Im Bankenbereich wünscht sich Deutschland strengere Eigenkapital- und Liquiditätsregeln, international gültige Rechnungslegungsvorschriften und eine strenger kontrollierende Finanzaufsicht* [4].

В банківській сфері Німеччина хотіла б мати суворіші правила щодо власного капіталу та ліквідності, міжнародне визнані інструкції щодо звітності та суворіший фінансовий контроль [5].

При перекладі граматичних форм присудку з *sich* може змінюватися не лише граматичний спосіб. У прикладі (8) трансформовані стан дієслова (активний → пасивний) і час дієслова (теперішній час → минулий час):

(8) *Auf mittlerweile 460 Milliarden Euro beläuft sich der Bestand an ausländischen Direktinvestitionen, dazu gehören Großinvestitionen von Konzernen wie General Electric oder AMD aus den USA* [4].

Останнім часом у Німеччину було вкладено 460 мільярдів доларів прямих іноземних інвестицій, зокрема такі великі інвестиції, як здійснені концернами “Дженерал електрик” або “АМД” зі Сполучених Штатів Америки [5].

Зазначені зміни продиктовані тим фактом, що перекладач замість прямого еквіваленту “становити” обирає лексичну одиницю з протилежним значенням. У цьому випадку ми маємо

справу з граматичними антонімами. Звісно, що категоріальним значенням дієслова є процес, який визначається динамічно (дія) або статично (стан). До складу семантики “*становити*” входить сема стану, а “*вкладати*” – дії. Зміна часу з теперішнього на минулий зумовлена необхідністю оформлення доконаного виду відповідно нормам української мови.

При перекладі рефлексивні дієслова можуть бути замінені іншими частинами мови, частіше – іменниками:

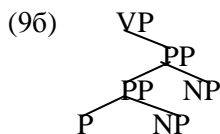
(9) *Die Projektträger, Bildungsstätten, Vereine oder Jugendfreizeiteinrichtungen erhoffen sich langfristige Kontakte und gegenseitigen Austausch von Gleichaltrigen aus ganz Europa, um sich kulturell, sprachlich und politisch näher zu kommen und “gemeinsam groß zu werden”* [7].

Виконавці проектів, освітні заклади, об’єднання та центри молодіжного дозвілля сподіваються на встановлення довгострокових контактів і взаємного обміну між однолітками зі всієї Європи з метою культурного, мовного і політичного зближення і “спільного дорослішання” [8].

Автор перекладу змінює синтаксичну організацію речення. В оригіналі до складу речення входить прийменникова інфінітивна конструкція “*um + zu + Infinitiv*” (9a), в перекладі – прийменникову групу (9б):

um sich ... zu kommen

з метою зближення і ...

Аналіз відтворення німецьких дієслів і конструкцій з *sich* в українській мові демонструє, що перекладач, який прагне до повного збереження змісту оригіналу, має в своєму арсеналі багато засобів граматичного і лексико-граматичного характеру. Трансформації можуть проявлятися в перетворенні синтаксичної структури речення, граматичних форм, заміні частин мови і бути

повними або частковими. Такі зміни продиктовані тим фактом, що обсяг граматичних категорій як і засоби вираження їх значення в зазначених мовах повністю не співпадають, що і викликає необхідність вирішення перекладачем низки завдань і відтворення своєрідного граматичного словнику.

Подальше дослідження може бути направлено на аналіз засобів передачі певних граматичних значень, відтворення інших граматичних форм, конструкцій у зазначених мовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ющук І. П. Українська мова / Іван Пилипович Ющук. – К. : Либідь, 2004. – 640 с.
2. Вихованець І. Теоретична морфологія української мови / І. Вихованець, К. Городенська. – К. : Унів. вид-во “Пульсари”, 2004. – 290 с.
3. DUDEN: Grammatik der deutschen Gegenwartssprache / Hrsg. von der Dudenredaktion, bearb. von P. Eisenberg. – [6., neu bearb. Aufl.]. – Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich : Dudenverlag, 1998. – 912 S.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

4. *Режим* доступу : <http://www.tatsachen-ueber-deutschland.de/de/wirtschaft/main-content-06/kultur-und-kreativwirtschaft-im-kommen.html>.
5. *Режим* доступу : <http://www.tatsachen-ueber-deutschland.de/uk/ekonomika/main-content-06/priklad-ekonomiki-kulturi-i-kreativnosti.html>.
6. *Режим* доступу : <http://www.kiew.diplo.de/>
7. *Режим* доступу : <http://www.tatsachen-ueber-deutschland.de/de/bildung-forschung/main-content-07/ausseruniversitaere-spitzenforschung.html>.
8. *Режим* доступу : <http://www.tatsachen-ueber-deutschland.de/uk/osvita-nauka-doslidzhennja/main-content-07/tekhnichni-universiteti-ta-fakhovi-vishchi-shkoli.html>.